

Det
Wångska
Attentatet

Den 26 juni 1909

Anarkistiska Pamflettförlaget, Stockholm
2009

Det Wångska Attentatet

I svenska anarkistkretsar har länge legenden om Wångska Attentatet berättats när man vill poängtera att även vi här uppe i kalla nord har haft våra attentatsmän som Ravachol gjort sit bästa för att med handlingens propaganda ge gnistan som skulle tända den revolutionära elden! Legendan är som sig bör rätt fattig på detaljer och har sina tydliga brister.

”I början på 1900-talet var Tsaren på besök i Stockholm. En lite skruvad anarkist fick då för sig att han skulle knäppa Tsaren så kan skaffade sig en pistol. I Kungsträdgården springer han på Tsarens följe men eftersom det enda sättet han har att känna igen Tsaren på är ett ryskt mynt, så vet han inte riktigt vem det är. Istället chansar han på den med mest medaljer. Han avlossar pistolen och dödar den han tror är Tsaren och skjuter sen sig själv i tron att han befriat världen från en av de mest ökända despoter. Tyvärr visar det sig senare att den han skjutit var en svensk amiral”

Det är tvivelsutan en trevlig historia med charm, men den håller inte riktigt vatten om man aspirerar på att hamna närmre sanningen än en genomsnittlig berättelse av Herman Lindqvist. Just det här Tsarbesöket verkar dessutom extra drabbat av legender. Det berättas också flitigt i historiaintresserade kretsar att det var det här besöket som drabbades av en pinsam fadäs vid ryska flottans insegling till Stockholm, även den här gången tar man miste på identitet, men inte på person utan på byggnad. Enligt berättelsen ska ryska flottan skjuta salut framför Kungliga Slottet, men tar fel och brassar istället på för fulla muggar utanför Danvikshem! Även om den historien också har sina brister, och därmed attraktionskraft, så ska vi inte ägna oss åt den utan det är attentatet i Kungsträdgården vi ska titta lite närmre på.

Attentatet i sig är inte påhittat utan på sommaren 1909 genomfördes faktiskt ett anarkistiskt attentat i Kungsträdgården av en viss Hjalmar Wång. Adolf Hjalmar Wång var sannolikt född i Lillkyrka i Uppland, även om vissa uppgifter gör gällande att han stammade från Näsby socken utanför Örebro, 1887 och bör således ha varit 22 år gammal sommaren 1909.

1908 var ett omtumlande år då arbetsgivarnas lockouter upprört många arbetare och LO:s eftergifter än fler. Svartfotsfartyget Amalthea hade sprängts i luften och vilda arbetarkravaller på Gärdet i Stockholm hade skakat huvudstaden. Det var även året då Hjalmar Wång flyttade

till Stockholm. Han blev inneboende hos en Brita Blomkvist på Hanteverkaregatan 52 och fick snart jobb som hantlangare åt en vedhandlare vid namn Gustafsson på Fridhemsgatan. I Stockholm kom han i kontakt med en grupp ryska flyktingar, de var alla anarkister och många av dem hade blivit gripna vid kravallerna på Gärdet.

Av någon anledning upphör Wångs anställning och han flyttar under 1909 till en lägenhet fyra våningar upp på Upplandsgatan 8. Lägenheten delade han med en av de ryska flyktingarna, Paul Felixoff Pruss, även om värdinnan i huset inte var så förtjust i det. Wång hade även börjat hanka sig fram genom att som kolportör sälja tidningen Brand, något som inte var helt ovanligt i arbetslöshetens Stockholm vid den här tiden. Man vet även att han tillbringade mycket tid på möten med Stockholm Norra Socialisters Ungdomsklubb.

Under den här tiden bedrev "Detektivpolisen" omfattande spaning mot anarkister generellt och de ryska flyktingarna i synnerhet. Förutom den grupp på c:a 50 personer som Hjalmar ungiicks med fanns det ungefär 400 ryska flyktingar i landet vid den här tiden. Och alla var mer eller mindre misstänkta av myndigheterna. Därför var de också tvugna att en gång i veckan anmäla sig hos polisen, vilket givetvis underlättade för polisen som ville hålla ett öga på dem.

I maj 1908 hade Tsarens dotter Maria Pavlovna gift sig med den svenska Prins Wilhelm varför den ryske potentaten såg sig tvungen att avlägga artighetsvisit till Stockholm. Således var det dags för statsbesök i Stockholm under juni 1909. Tsar Nikolai II var kontroversiell och hade gjort sig impopulär i alla läger, varken högern eller vänstern var särskilt förtjusta i hans besök. Men den 26 juni skulle det ändå bli av.

Inför besöket hade detektivpolisen genomfört razzior hos en stor del av de ryska anarkisterna i staden. Efter ingående förhör beslutade man sig till slut för att hålla kvar 7 ryssar i fängsligt förvar. De hade alla blivit gripna vid kravallerna på Gärdet året innan och de hade porträtt av de dömda dynamitarderna Anton Nilsson och Algot Rosberg, vilket ju var oerhört misstänkt. Till det hade de visat en synnerigen misstänkt intresse för det Kungliga Slottet och upprepade gången gått på turistvisningar i lokalerna. Dessutom intygade detektivpolisens ryska motsvarighet att de mycket riktigt var synnerligen farliga terrorister! Därmed trodde sig detektivpolisen ha röjt undan de värsta hoten mot Tsarens liv och hälsa.

Kvällen den 25 juni samlade Stockholms Arbetarekommun till apellmöte på Folkets Hus där bl.a. Hjalmar Branting hårt angrep det stundande kejsrerliga besöket, och givetvis fick medhåll av de samlade arbetarna.

Den 26 anlände så Tsaren och hans följe, med eller utan salut utanför Danvikshem, till Stockholm. De klev iland på Logårdstrappan, genomförde som brukligt sin kortege genom staden och vistades under eftermiddagen på Slottet för att under kvällen avsluta med en bankett. Banketten slutade dock tidigt och kejsarparet drog sig tillbaka. Däremot var det inte alla som ville knyta sig så tidigt. Tre högdjur, generalmajor Beckman, kommandör Dahlgren och kommandörkapten Hermelin vill fortsätta svinga sina lurviga och beger sig till Grad Hotel. Vid midnatt bryter de upp. Hermelin går åt sitt håll medan Beckman och Dahlgren beger sig mot Kungsträdgården. Under den här perioden var det inte ovanligt att några höga militärer, som ett tecken på artighet, under statsbesök bar uniformer som egentligen hörde till den andra nationen. Med andra ord bar Beckman kvällen till ära en rysk amiralsuniform.

I Kungsträdgården väntade Hjalmar. Exakt vad han tänkte och hur han resonerade kan vi inte veta. Men allt pekar åt att han insett att säkerhetspådraget var för stort runt Tsaren och han istället inriktade sig på att befria världen från en hög rysk militär istället. Men visste troligtvis inte att det var en svensk officer i den ryska uniformen. Han räknade sannolikt inte heller med att överleva eftersom han lämnat en lapp synlig i sitt hem.

”Förbannad vare den stund då jag föddes! Förbannad vare den dag som i dag är! Förbannelse över präster och läsare som håller folket i mörker! Förbannade samhälle! Förbannelse Förbannelse!

Teknar Anarkisten Hjalmar Wång”

Beväpnad med en revolver står han alltså i Kungsträdgården när Beckman och Dahlgren kommer gående. Lite påstrukna som de är märker de inte Wång innan ett skott faller Beckman till marken. Wång skjuter ytterligare två skott, dessa mot Dahlgren, men han missar och träffar istället av misstag en fältskärmästare Levander som kommer gående på Arsenalgatan. Ett sista skott smäller då av, det är Wång som riktat revolvern mot sitt eget huvud och tryckt av.

Med en privatbil som passerat förs Beckman till Serafimerlasarettet, men är död. Han träffades i bröstet och torde ha avlidit tämligen omgående. Fältskären klarar sig relativt väl, han fördes hem till sin bostad på Östermalm då han bara blev träffad i höften. Wång var även han vid liv och fördes till lasarettet. Han var dock förtegen och vägrade svara på frågor som huruvida han kände Beckman sedan tidigare. Innan han förlorade medvetandet förklarade han bara att han skjutit för att han inte ville leva längre, och att han verkligen haft avsikten att skjuta. I hans ficka fann man dessutom en not där det bl.a. stod skrivet:

”När nu hela mitt tålmod runnit bort till följd av mina kamraters feghet, som icke ens tordas vissla för tsaren, mycket mindre spränga honom i luften, så vill jag visa hur de bör handla.”

Hjalmar dör under dagen den 27e juni, i sviterna av sina skador. Och man får aldrig reda på alla detaljer runt hans attentatsplaner. Men i ett sista brev till en vän förklarar han:

”Kamrat. Död och djäflas vet sont samhälle. (Hur) jag skall skriva till dig, det vet dät knappast, ty jag är så förbannad på (hela) tillvaron så om jag kunde skulle jag spränga hela vår planet i småstycken, som utan lif skulle sväfva omkring i rymden i evig natt ...
...Jag har godt och väntat att arbetarnas tålmod en dag skulle brista, men den dagen tycks jag ej få (upplefva - fast (nog) skulle där (vara) trefligt att (vara) med när (gat)orna blodströmmar dricka, och allt lyser flammande rödt. - För att vi på något annat sätt skall få bättre dät tror jag icke. Jag skulle vilja skriva en hel lifshistoria för dig, men om man tänker på sin egen, då har man alla arbetares historia på en gång.

Död åt samhället!
Fram för revolutionen!
Hälsningar Hjalmar Wång”

Troligtvis för att undvika uppmärksamhet begravs Hjalmar Wång i tysthet utan att nära och kära är närvarande i gemensamhetsgraven på Norra Kyrkogården, endast präst och arbetande på kyrkogården är med. Istället hålls en Ungsocialistisk demonstration vid hans grav den 11 juli där bl.a. Ernst Holmén eldade massorna mot överheten och förklarade att ”Det Wång har gjort skall alltid framstå för oss som det mål vi strävar efter”. Det var nog få på Norra Begravningsplatsen som sörjde den Holmén kallade ”en representant för förtryckarna”. Däremot visade polisen tydligt var de stod i frågan när de anföll demonstrationen och anhöll Holmén för ”prisande av brottslig handling och uppmaning till våldsdåd”. I vågorna efter attentatet utvisades även de flesta av Wångs ryska vänner.

Paul Pruss lämnade däremot efter sig en gammal kosackvaggvisa som han gett en ny text. En svensk översättning lyder:

Som en terrorist skall du se ut
men till förståndet skall du vara nihilist
Jag går ut för att följa dig
och du viftar farväl med din näsduk
huru många bittra tårar kommer jag inte
att ljuta den natten

Jag skall giva dig med på vägen
en revolver af stål
och om du vädrar någon fara
så frukta ej för fiendern
gör dig beredd på den farliga kampen
ladda geväret,
gå framåt med lidelsens leende på läpparna.

Sov min älskling, sov min vackre,
vyssj, vyssj.

Stormen rasar i fjärran och ute är det mörkt
en ondskefull spion med rynkade ögonbryn
tittar in till oss genom fönstret
din fader har blivit skjuten under kampen på barrikaderna.

Det Wångska Attentatet väcker på sin tid mycket uppmärksamhet och är ett av de få kända exempel där den taktik som kallades "handlingens propaganda" under 1800-talets andra hälft och det tidiga 1900-talet gör sig påmind i Sverige. Attentat mot höga potentater var under den här tiden inte särskilt ovanligt. Handlingens Propaganda tänktes fungera på så sätt, att genom ett attentat mot någon som setts som nästan omänsklig i sin upphöjdhet över befolkningen visar man på möjligheten till väpnad resning. Och genom att offra sig själva skulle man inspirera arbetarklassen att gemensamt resa sig mot överheten. Flera attentat genomfördes också, och många lyckades betydligt bättre än Wång. Bl.a. lyckades Gaetano Bresci döda den italienska kungen Umberto I och Leon Czolgosz ändade den amerikanske presidenten William McKinleys bana på ett effektivt sätt. I samband med att olika kommunistiska och socialdemokratiska grupper istället tog över mer och mer i arbetarrörelsen började också tanken på attentatet som aktionsform föra en tynande tillvaro.

“Jag skulle vilja skriva en hel lifshistoria för dig,
men om man tänker på sin egen, då har man alla
arbetares historia på en gång”

Hjalmar Wång